

ÚJ IRÁNYZATOK A TEOLÓGIAI GONDOLKODÁSBAN

I.

Péguy egy helyen különbséget tesz a történelem „periódusai” és „korszakai” között. Periódusoknak nevezi „a nyugalom hosszabb vagy rövidebb időszakait”; korszakoknak pedig azokat az idöket, amelyekben a problémák elevebben és világosabban nyomulnak előtérbe s a történelem hirtelen és döntő ugrást tesz előre. Észert jelenleg „korszakot” élünk át, vallási és teológiai téren nem kevésbé, mint a természettudomány, a társadalmi élet és a politika világában. Ebben a tekintetben 1940-től 1945-ig (legalább is Franciaországban) a dolgok jobban megváltoztak — inkább azt kellene talán mondani, hogy jobban tovafejlödtek —, mint a neotomizmusnak XIII. Leó alatti keletkezésétől 1914-ig, noha ebben az időszakban játszódott le a modernizmus mélyreható válsága.

A teológia mai helyzetében egészen sokrétü jelenségről van szó, amely csak nehezen analizálható. Elemel egybefonódnak és nehéz közülük egyet bizonyítani anélkül, hogy valamennyit be ne vonná az ember. Ezért megfelelő válogatás után csupán azzal foglalkozom, ami különlegesen újnak és jellegzetesnek tünik számomra.

A legfeltünöb jeleség bizonyos idegenkedés a tisztán intellektuális konstrukcióktól. Ez nem a gondolkodásra vonatkozik: az emberek gondolkodnak, vitáznak, írnak is sokat; minden bizonnyal többet, mint a nyugodtabb spekuláció korszakaiban. Az olyanfajta gondolkodással szemben azonban, amely problémákat állít fel és azután meröben fogalmilag, értelemszerűen próbálja megoldani öket, szemlátomást tartózkodás mutatkozik, hiányzik iránta a bizalom. Az eszmei kérdések iránti érdeklödés a klérusnál — mindenekelőtt az apostolság tekintetében legserényebbnél, — és a laikusok körében is elevebb ugyan, mint valaha, kevés azonban az érdeklödés az olyan értelmi tevékenységgel szemben, amely valamilyen igazságot az ész döntéseivel, és pedig egyedül és kizárólag az ész döntéseivel akar elérni.

Ami iránt az emberek érdeklödnek és amire szenvedélyesen keresik a választ, azok olyan konkrét adottságokból származó kérdések, amelyekben az ember elkötelezve érzi magát és amelyek élményszerűen ismertek számára. A problémákat, amelyek választ várnak, — ismétlem: a szellemi életben, nincs tehát szó valaminö pragmatizmusról, — az ember konkrét élethelyzete veti fel. Felveti az a súlyos próba, amelyet a kereszténynek kell tennie, amikor egyik oldalán ez a világ áll, amelyben él, másik oldalán az örök élet, amelyben hisz. Hogyan lehet állásfoglalása igaz és becsületos egyidöben a világgal és Istennel szemben? És itt, túl a tisztán gondolati levezetéseken, szívesen engednek olyan

konkrét és pozitív adottságokat is közrejátszani, amilyen a biblia, a történelem, a liturgia.

Honnan származik ez a magatartás, amelyet többé-kevésbé mindenütt megfigyehetünk? Kétségtelen, hogy magyarázatául általános jellegű okokat is fel lehet hozni, amelyek a vallási problémán kívül, a szellemi élet egyéb területein is hasonló attitűdöt eredményeznek. A nagy egzisztenciális bizonytalanság korszakában élünk, amikor minden kérdéssé vált s az értékek általános revíziója megy végbe. Ez az oka annak, hogy a személyes elkötelezettség többé-kevésbé minden téren bizonyos elsőbbségi jogot élvez. A „személyes” szót itt nem az „individuális” értelmében használom, csupán azt a magatartást akarom vele megjelölni, amely nem szereti a nagyon „kész” dolgokat és személytelen absztrakciókat. Ez a személyes elkötelezettség azután kis munkaközösségeket¹ hív életre, s a problémáknak ez a közös tanulmányozási formája egyik jellegzetes vonása korunknak. Példaképpen hivatkozhatunk a „Mission de Paris”-ra, a „Centre de Pastoral liturgique”-ra, a lyoni teológuscsoportra, a „Jeunesse de l’Eglise”-re, az „Economie et Humanisme”-ra vagy az „Esprit” folyóírára, mely már az Egyház konfeszzióhatárán áll, mert nem keresztényeket is magába foglal.

Ennek a közösségi munkára irányuló igénynek felel meg publicisztikai téren a könyvsorozatok és füzetsorozatok nagy sikere. A füzet- és könyvsorozat bizonyos mértékben kiterjesztett és kiszélesített munkaközösség, és pedig mind a munkatársak, mind az olvasók részéről; itt már nem csak „olvasóközönségről” van szó. Író és olvasót itt a közös keresés és közös magatartás kötéleke fűzi egybe.

Nem kívánom alábecsülni az egzisztencializmusnak a modern teológiai gondolkodás bizonyos irányzataira való hatását, mégsem hiszem, hogy lényegesen befolyásolta volna azt a magatartást, amelyet az előbbieken vázoltam. Nem lel ez a jelenség elegendő magyarázatot korábbi és általánosabb szellemi impulzusokban sem. Nem szabad szem elől téveszteni, hogy a keresztények, sőt a klérus is, szerencsés módon, ma inkább együtt élnek korukkal, mint valaha, átélnek annak minden követelményét, részt vesznek minden törekvésében. Van azonban egy sajátosan keresztény ok is, s ha ezt vizsgáljuk, lehetetlen észre nem vennünk, hogy a mai keresztény jellegzetesen az apostolság szempontjából ítéli meg és tudatosítja helyzetét.

Vonatkozik ez a világi hívekre és a klérusra egyaránt. Vegyük őket külön-külön szemügyre.

A régi keresztény tradícióval rendelkező országok mélyreható vallási válságot élnek át. Nem csak Angliában beszélhetünk „üres padokról” (empty pews). A gyakorló keresztények százalékszámára Franciaországban az átlagos 12 vagy 18 körül mozog; egyes országrészekben talán eléri a 30-at vagy annál többet is; a nagyvárosokban és külterületeiben 3 vagy 4.

Noha a klérus már hosszú idő óta tudatában volt ennek a hely-

¹ Az ilyen értelemben használva, újkeletű francia kifejezésnek „équipe” leginkább ez felel meg a magyarban. (A ford.)

zetnek, néhány örvendetes kivételtől eltekintve, felismerése egészen a huszas éveikig nem igen tudott bizonyos erősen eszmei jellegű sajnálkozásnál többet felébreszteni. Az emberek a szabadkőművességet vagy a „politikát” tették felelőssé, az egyház lelkipásztori módszerei azonban alig kerültek szóba. A Katolikus Akció megjelenésével a dolgok alapvetően megváltoztak. A perifériáról kiinduló kezdeményezések és a hierarchia, különösképpen pedig az egyházi központi hatalom közötti példaszzerű együttműködésben a Katolikus Akció felállította a „laikus-ságnak”, a világi hívek helyzetének és feladatkörének problémáját. Ezen túlmenően azonban még sok egyéb kérdést is felvetett, amelyek végpontján talán magának a klérusnak, és teológiai, valamint pasztorális kiképzésének problémája áll. Papok és világiak együttes ankétját révén sikerült a hagyományos, vagy hagyományosnak nevezett megoldásokon túl a konkrét és tulajdonképeni problémák elevenére tapintani.

Ritkán mutatkozik meg egyidejűleg a gondviselés keze és a kereszttörvénye, — amely utóbbi szerint az élet szakadatlanul a halálból táplálkozik, — olyan kifejező módon, mint Godin abbé élete művében. 1942-ben könyvet tett közzé ezzel a címmel: „France pays de mission?” (Franciaország missziós terület?), és miután közreműködésével megalapították a „Mission de France”-ot, fölvetette a „Mission de Paris” eszméjét. Egy nappal azután, hogy ennek az új munkaközösségnek a megalapítását elhatározták, Godin abbét holtan találták ágyában. A halál okára nem derült fény. Mintha Isten a mű kezdetén akarta volna a művest visszahívni. A Godin abbé által meggyújtott láng azonban ma a franciaországi apostolkodás egész területét megvilágítja és fénye egyre terjed. Könyvét, amelyben realiztikusan és szinte riasztó nyíltsággal tárja fel a kereszténység nagyvárosi helyzetét és a plébániák felkészületlenségét, egy másik hasonló munka követte, Boulard abbé tollából. Ez utóbbi a falu vallási helyzetét dolgozta fel és a maga nemében talán még módszeresebb az előbbinél, ha nem is járja át annyira amannak prófétai szelleme. Végül a párisi külváros egyik plébánosa, Michonneau abbé is közzétette érdekes tapasztalatait. E három könyvön kívül papok és munkaközösségek fáradozásainak egész sorát kellene még megnevezni, de pusztá felsorolásuk is meghaladná kereteinket. Ezért csak a Godin—Boulard—Michonneau hármására mutatok rá, mint az apostoli gondolat hatalmas és nagyszerű fellendülésének szimbólumára.

A legapostolibb lelkű papok állapítják meg, hogy az egyház és a világ között tragikus mélységű szakadék tátong. Nem mintha az egyháznak a világgal valamiféle házasságra kellene lépnie. Ez a középkor kereszténységének volt hosszú időn át csalóka eszményképe. Az Egyháznak azonban küldetése van a világ számára is, apostoli felelősség terheli a világot. És meg kell állapítani, hogy azok a hagyományos formák és módszerek, amelyeket a kereszténységnek egy korábbi korszakából vettünk át, nem felelnek meg többé a mai világ követelményeinek és helyzetének. Plébániáink túlságosan formalisztikusak, túlságosan polgáriak, semhogy a hitetlenekre vonzóerőt tudnának gyakorolni; sőt nem tudják kielégíteni még a megtértek vallási igényeit sem, különösen ha azok az egyszerűbb néprétegekből jönnek.

Ha ebből a megállapításból indulunk ki, rá kell döbbernünk, hogy a klasszikus lekipásztori módszerek és az Egyház pasztorális szervezete kérdésessé váltak. A legbuzgóbb világiak és az, apostolkodás tekintetében legserényebb papok mélyreható kielégületlenségtől szenvednek. Látják, hogy óriási és néha hősi erőfeszítéseik hajótörést szenvednek, plébániáink, katekézisünk, prédikációnk formái, módszerbeli és strukturális hiányosságai és a polgári világgal túlságosan összefonódott életmódunk következtében. Felismerésük eredménye a széleskörű önkritika lett. Ez az önbírálat néha keserű és túlságosan negatív volt, többnyire azonban éleslátó, tiszteletteljes és építő. Az Egyház, ha fékezte is e mozgalmat, nem mondott ellent neki; inkább azon igyekezett, hogy magába illeszze. Suhard bíboros, Páris érseke 1947. évi nagyböjti pásztorlevelében, ebben a jelentős és bátor dokumentumban, olyan szavakat mondott, amelyekben az új módszerek kezdeményezése az Egyház hagyományai iránti megértéssel párosult. Ma már a hierarchia a szükséges elővigyázatosság megóvása mellett, — (amint annak lennie is kell, ha az apostolok és próféták módján építeni akarunk) — az avantgardista apostoli munkaközösségek legújabb vállalkozásainak egész sorát helyesli, előmozdítja és megáldja.

Természetesen nemcsak a lekipásztori strukturák váltak kérdésessé, nemcsak azok kívánják a megújítást. A lekipásztorkodás sokkal nagyobb mértékben függ a teológiától, semhogy ez utóbbit is meg ne keltsen kérdeznünk. Olyan teológia, után folyik tehát a kutatás, amely segíthetne a prédikációnak abban, hogy a mai ember lelki alkatának és szellemi igényeinek jobban megfeleljen. Németországban Jungmann és Rahner atyák tettek kísérletet az úgynevezett „kerymatikus² teológia” kidolgozására, és Franciaországban is történtek kísérletek ebben az irányban. Hasonló törekvések mutatkoznak a katekézis tekintetében is.

Ami a világi papság spiritualitását illeti, ezen a téren többekévesbéd mindenütt keresést tapasztalunk. A világi papság ugyanis jobban szenved az elkereszténytelenedett plébánia tragikus helyzetek következtében, mint a szerzetesrendek. A fiatal emberek visszariadnak attól, hogy olyan papi tevékenységre határozzák el magukat, amelynek során — a lekipásztori módszerek hiányosságai következtében — a legjobb szándékú fáradozások is terméketlenségre ítéltnek tűnnek. A papi hivatások így elsősorban vagy a szerzetesrendek, vagy az avantgardista apostoli és misszionárius munkaközösségek felé fordulnak. Gondolok itt elsősorban azokra, amelyek a polgári formák által túlságosan szűk keretek közé szorított életmódot áttörve, a papot a munkással közvetlen kapcsolatba hozzák, éspedig — minthogy valahol el kell kezdeni — egyenest a gyárban. Ezeket az a gondolat vezeti, hogy az apostoli misszió legfőbb törvénye éppen az, hogy vállaljuk a „sorsközösséget” vagy az életfeltételek közösségét azokkal, akikhez küldetésünk szól. Így cselekszik a „Mission de Paris”, a marseille-i csoport és sok más hozzájuk hasonló, amelyek részben még csak keletkezően vannak. A világi klérus, a plébániákon lelkészkedő papság komoly válságot él át és eb-

² Kerygma (görög szó): hirdetés (igehirdetés).

ből — úgy tűnik — csak akkor található meg a kivezető utat, ha a plébániát a „missziós“ munka követelményeihez idomítja és ugyanakkor megtalálja a papi lelkeség megújított formáját is. Azt a formát, amelyben a belső élet az apostoli tevékenység szerves részévé válik, s amelyben a breviárium és a liturgia, minden formalizmust levetve, ismét valóságos kifejező eszközökké válnak. Talán úgy lehetne ezt még világosabban megfogalmazni: ma tulajdonképpen nem is arról van már szó, hogy az akció és a kontemplációt összhangba hozzuk, hanem arról, hogy ellentétességüket legyőzzük.

Az emberek világválal való kapcsolat ilyen módon ismét helyreállt: szellemi és lelki magatartásával a klérus részben már kilépett izoláltságából. Hasznot húzott abból a kemény leckéből, amelyet Franciaországban az antiklerikális harcok, majd világnézeti ellenfeleinek kíméletlen kritikája adott neki; hasznot merített továbbá abból a barátságosabb, de azért nem kevésbé erőteljes tanításból, amelyben a pápák, mindenek előtt pedig XI. Pius részesítették. Nagymértékben, sőt helyenkint teljesen megszabadult azoktól a politikai, gazdasági és pénzügyi kötöttségektől, amelyek oly súlyosan nehezédtek rá. Hasznot merített végül a klérus azokból a szörnyű viszonyokból is, amelyeket a történelmi események teremtettek. A két háború során valóban az emberek közé vegyült: a lövészárkokban, a hadifogolytáborokban, az ellenállási mozgalomban meg kellett osztania velük a rájuk leselkedő veszélyeket, félelmeiket, harcaikat, reményeiket. Így vált lehetővé, hogy a papok valóban kilépjenek zárt világukból, a foglalkozásukkal járó problémákból és szemléletmódból és az emberek világa felé fordítsák tekintetüket; hogy többé már ne csupán klerikusok módján, valaminő elkülönített és az emberektől idegen világban gondolkozzanak, hanem úgy, mint Jézus Krisztus szolgálói, benne állva az emberek világában, frigyességben az emberek szenvedéseivel és reményeivel. A szónak egy sajátos értelmében „világiasan“ kezdtek gondolkozni; nem mintha most már nem gondolkoznának többé úgy, mint papok; hanem ugyanakkor érdeklődéssel fordulnak az ember földi életének igazi problémái felé is, hogy azokat keresztényi módra átgondolják.

Ez a jelenség igen sajátos módon nyilatkozik meg abban a tényben, hogy ma már a modern világ minden jelentős szellemi áramlatában ott találjuk a keresztényeket. Hatvan évvel ezelőtt például vagy evolucionista volt valaki, vagy katolikus. Ha evolucionista volt, nem volt katolikus; ha katolikus volt, nem lehetett evolucionista. Ma viszont a legismertebb evolucionisták egyike P. Teilhard de Chardin jezsuita atya, aki egyben geológus, paleontológus és a maga módján filozófus és teológus is. Van keresztény existencializmus (Gabriel Marcel); Piccasso festészetének legjobb kommentátora egy katolikus pap: Morel abbé; vannak hívő hegelianusok, sőt P. Fessard személyében hegelianus teológus is akad.

A világiak szintén a nekik megfelelő új spiritualitás után kutatnak. Igazi „laikus“ spiritualitásról van ennek kapcsán szó, amelyet nem néznek többé a szerzetes vagy a nőtlenséget fogadott pap szempontjából. A törekvés olyan életszentségre irányul, amely a világi életben és min-

denekelőtt a házasságban kerül megvalósításra. A harmincas években, Franciaországban éppen úgy, mint Németországban, a házasságról és szerelemről számos értékes teológiai munka jelent meg. S ha egyelőre talán nincs is itt az ideje a nagy elméleti szintéziseknek, annál inkább itt van a mélyreható gyakorlati megvalósításoknak. Ma már úgyszólván mindenütt találkozunk azokkal a példás családokkal, amelyek néha valóságos drágakövei az egyház kincsesládájának. (Itt elsősorban azokra a családi csoportokra gondolok, amelyek az „Anneau d'or” (arany gyűrű) névvel illetik magukat, továbbá azokra, amelyek a cserkészmozgalomból kerültek ki; abból a mozgalomból, amely a fiatalabb nemzedék körében nagyon sokat tett az igazi férfias kereszténység érdekében.)

Keresik a világi hívek azt is, hogyan lehetne szélesebb körben megvalósítani és fogalmilag is megnyugtatóbban tisztázni helyzetüket az Egyházban, az Egyház szent realitásához való teljes és aktív hozzátartozásukat. Külön tanulmányt igényelne, ha ezt a kérdést részleteiben is fel akarnók tární. Megvan ennek a maga liturgikus oldala is, s itt arról van szó, hogy komolyan vegyük a világi hívő megszentelt helyzetét, a kereszttség által megalapozott általános papságának realitását. Ez a kérdés összekapcsolódik az életszerűbb, közösséghez jobban hozzákötött, könnyebben érthető és a hívek által cselekvőbben átélt liturgia kérdésével. Ezen a téren sok munka folyik, és talán valóban a jelenlegi liturgikus formák túlságos merevségének rovasára kell írni, ha azt tapasztaljuk, hogy a megoldást gyakran nem magában a liturgiában, hanem az úgynevezett „paraliturikus” ünnepségekben keresik, vagyis olyan szertartásokban, amelyekben a keresztények Istennek-szentelése és a nagy keresztény „mitoszok” a laikus hívek teljes közreműködése mellett, játékok vagy kultuszcselekmények révén, népszerű formában és a nép nyelvén jutnak kifejezésre. Ami ezeken a paraliturikus ünnepségeken túl a tulajdonképpen értelemben vett liturgia jobb megértése és az ahhoz való jobb alkalmazkodás érdekében történik, az elsősorban a klérus műve. A szórványos egyéni kezdeményezések mellett Franciaországban ma már valósággal ilyen irányú mozgalomról is beszélhetünk, amelyet a „Centre de Pastoral liturgique” irányít.

Párhuzamosan azzal a kérdéssel, amely a világiakat az Egyház megszentelt templomában megillető helyre vonatkozik, erősen foglalkoztatja a világi híveket — vagy legalább is legjobbjait, akik a keresztényi mivoltukkal járó felelősségnek tudatában vannak, — annak a kérdésnek világos átgondolása: milyen álláspontot foglaljanak el a világgal szemben, és milyen magának az Egyháznak helyzete a világgal szemben. Ez a probléma is két síkon jelentkezik: az Egyházen és a személyes életén.

Az Egyház síkján az első kérdés az, milyen álláspontot foglal el az Egyház az időleges renddel, a profán világgal szemben. A sacerdotium és imperium régi kérdéséről van szó, a probléma mai felállításában azonban túlmeleg azokon a kereteken, amelyek között a két hatalom küzdelme a múltban folyt. (A dolog lényege az, amit Németországban Ernst Michel a laikusok egyházi küldetéséről szóló könyvében, Angliában pedig Michel de la Bédoyère „Christianity in the Market Place”

című munkájában vetett fel.) A kérdés ma bizonyos tekintetben újszerűen és világosabban kerül feltevésre, miután szellemi és lelkipásztori szempontból egyaránt fokozatosan a középkori kereszténységtől való elszakadás végső stádiumába lépünk. Ennek kapcsán laikusaink számára felmerül az időleges függetlenségnek és „világi mivoltunk komolyságának” kérdése. Az a kérdés, hogyan foglaljanak állást a világban a keresztények, milyen jogcímen és milyen módon cselekedjenek és milyen alakra helyezkedjenek a cselekvés során. Arra törekedjenek-e, hogy a földi, időleges berendezéseket közvetlenül a hit zsinórmértékével mérjék, vagy pedig alkalmazzák az ilyen berendezések tekintetében a józan ész és a természetjog követelményeit, amelyekben a velük együtt élő hitetlenekkel megegyeznek? Igyekezzenek-e, amennyire lehetséges, kifejezetten katolikus csoportosulásokat alapítani, vagy vegyüljenek a többiek közé és elégedjenek meg ott egyszerűen a kovász szerepével? Olyan kérdések ezek, amelyek alkalmasszerűen foglalkoztatják híveinket, mivel a teljesen kielégítő válasz még nem hangzott el.

A személyes élet síkján még messzebbre terjedő problémák adódhatnak. Röviden arra a kérdésre lehet visszavezetni őket: milyen érték tulajdonítandó a földi valóságoknak és milyen vonatkozásban állnak a végső realitáshoz, vagyis Isten országához? Milyen jelentőség tulajdonítandó a humanizmusnak, az emberi értékek kultúrájának és egyáltalán a kultúrának, ha figyelembe vesszük az egyedül lényegeset, vagyis az Istennel való egyesülést és minden dolognak egy új mennyországban és új földön való beteljesülését, amint az megígértett nekünk? Ismerjük ennek a kérdésnek aszketikus, szerzetesi megoldását az Egyház keretében; ott megvan a helye, amely „nem vétetik el tőle”. Az a mozgalom azonban, amely a klérust és a híveket arra készítette, hogy a világ profanitását tiszteljen, tartsák és a többi emberrel közösségben vállalják a világ küzdelmeiből és reményeiből rájuk eső részt, valamiféle loyálitást vált ki bennük, hogy feltétlenül becsületes játékot folytassanak a világ dolgaival szemben, amennyiben őszinte érdeklődést vállalnak bennük és nem tekintik azokat csupán ürügynek, érdemszerző alkalomnak, vagy akár egyszerű eszköznek másvalami elérésére.

Többek szellemi munkájának olyan kísérleteket köszönhetünk, amelyek a legjobbindulatú figyelmet érdemlik meg. Ezeknek a kísérleteknek az a célja, hogy teológiailag igazolják a keresztények elkötelezettségét a haladásra, a tudományra, a világ megművelésére irányuló törekvésekben. P. Teilhard de Chardin nagyszerű evolúcionista szemlélete, amellyel az istenhitet a földbe és az emberbe vetett hit bensejébe helyezi, lehetővé teszi a probléma nagyságának megfelelő válasz felvázolását. A világnak az emberek általi mind fokozottabb meghódítása ebben a vonatkozásban pozitív előkészület a minden dolognak Isten országában való beteljesülésére. P. Teilhard de Chardin gondolatai, — amelyekből csak töredékes közlések: folyóiratcikkek, kivonatok, előadások és tanítványainak munkái állanak rendelkezésünkre, — jelentékeny vonzóerőt és figyelemreméltó hatást gyakorolnak ma Franciaországban. Ezekben a gondolatokban több mozzanatot kifogásolhatunk, ugyanakkor azonban el kell ismernünk, hogy olyan kezdeményezéssel állunk

szemben, amelynek horderejét és sürgősségét a kritikusok, sajnos, nem mérik fel mindig kellőképen.

Eddigi fejtegetéseim megmutatják, melyek azok a területek, amelyeken a teológiai gondolkodás jelenleg a legélénkebb. A teológia mindenkor a kinyilatkoztatás szellemi kupolaépítménye lesz, amelyet a keresztény értelem segédeszközeinek igénybevételével építenek fel. Alapjában véve, nem az időszerű dolgoktól függ, hanem a kinyilatkoztatástól, amely Istenre, az ő üdvözítő akaratára és ennek az üdvözítő akaratnak Jézus Krisztusban és az Egyházban való megvalósítására vonatkozik. Őszintén szólva azonban mégis kérdésesnek tűnik előttem: vajjon a teológizálás ama fajtája, amely a kinyilatkoztatást tisztán értelmileg és dialektikusan, mintegy a teológiai végkövetkeztetések céljából rendelkezésünkre bocsátott fő- és altételek összességéként kezeli, valóban megfelel-e a kinyilatkoztatás (és vele együtt a teológia) eredeti értelmének. Ez természetesen nem változtat azon, hogy a teológia, mint kontempláció olyan értékkel és feladattal van felruházva, amelyek messze meghaladják azt az értéket és feladatát, amelyekkel, mint a pillanat kérdéseire adott válasz bír.

Ne feledkezzünk meg arról se, amire már több ízben rámutattak, hogy napjainkban az eretnokségek színhelye bizonyos értelemben eltolódott. A régebbi, a Szentháromsággal, a krisztológiával vagy a szentségekkel kapcsolatos tévedések helyett ma olyanokkal találkozunk, melyek az emberre, a társadalomra és mindkettőnek Istenhez való viszonyára vonatkoznak. A keresztény theandrizmusban³ a kérdések — ha szabad így mondani — ma inkább az „andrizmusra“ terjednek ki. Ezért nem csodálkozhatunk túlságosan azon, hogy a kutatás ma mindenekelőtt az antropológiával, valamint azzal a kérdéssel foglalkozik: hol van az ember helye Isten tervében és ennek megfelelően az Egyházban, amely a megtestesülés alapján az Isten és az ember közötti kapcsolatot jelenti. Ennek következménye az a fokozott érdeklődés is, amely az Egyház, a szentségek és a liturgia, a keresztény laikusság megszentelt jellege, a papok és világiak lelkiisége és végül az Egyháznak a világhoz való viszonya felé irányul. Éppen azért láthatjuk az Egyházzal szóló teológiai tanításban a jelenkor apostoli és teológiai természetű szellemi fáradozásainak igazi középpontját. Időszerűségét csak fokozza az a körülmény, hogy a keresztények egységének gondolata, az úgynevezett ökumenikus mozgalom nemcsak kiterjedésben, hanem mélységben is állandóan gyarapszik. Franciaországban például az ökumenikus gondolat már túlnőtt a szakemberek körén és a híveket is felöleli. Nem mintha a plébániákra is általánosan bevonult volna; 1935 óta azonban Franciaország különböző városaiban minden év januárjában, naponkénti prédikációval egybekötött imanyolcادت tartunk az újra-egyesülésért és gyakran hangzanak el erről a tárgykőről előadások, gyakran tartanak tanfolyamokat róla. Ez a haladás nemcsak szélességben, hanem mélységben is terjed. Mikor röviddel ezelőtt Lille-ben, Marseille-ben és Aix-ben olyan

³ A theos (Isten) és anér (férfi, ember) görög szóból összetett kifejezés.

témákkal foglalkoztam, amelyeket nem volt könnyű követni, — (egy előadás például Lutherről, egy másik az ökumenikus gondolatról szólt), — mégis 800, 1000 és 1200 tagú rendkívül figyelmes hallgatóságom volt, amelynek soraiban sokan készítettek jegyzeteket, s melynek többségét a fiatal emberek alkották. Az újra-egyesülés érdekében egyébként is sok nagyon szép és figyelmet érdemlő kezdeményezés történt.

Bármelyik oldalról közelítsük is meg az ökumenikus kérdést, végül mindenképpen az Egyház utáni igényhez érkezünk. Végülis az egész mozgalomnak ez az értelme. Mert ha csak a Krisztusban való szellemi egységünkről lenne szó, soha nem került volna sör ökumenikus mozgalomra, hiszen ez az egység a valóságban már megvan. Az ökumenikus mozgalom egész értelmét abban a törekvésben kell keresni, hogy csak egy Egyház, Krisztus misztikus testének csak egy látható alakja, Istennek csak egy népe van.

TIZENÖT KIS ÉNEKSZÖVEG

1.

Égi búza-szál:
hajnal-csóva száll,
Segíts engem, napsugár,
dalra kelni már!

2.

Ugrál a csikó, nem is tudja mért, igazán! bizony!
dúskál a veréb, nem is tudja mért, hej!
hintáz a virág, nem is tudja mért, igazán! bizony!
nótáz a leány, nem is tudja mért, hej!

3.

Bolygó zápor
libben, táncol,
suhog a fű sűrűjén, fa ágán.
Kéklő halvány
felhők alján
kivirul a ragyogó szivárvány.